

Egy sajátos terület: a popzenekarok névvilága

1980-ban Veszprémben az akkori névtudományi konferencián Rác Endre említette meg, hogy a könnyűzenei együttesek neveivel senki nem foglalkozott még, pedig számuk egyre gyarapodik, motivációjuk, stílusuk egyre újabb divatokat hoz föl. S ha ehhez azt is hozzátesszük, hogy a zenekarnév nemegyszer tíz- sőt százazrek kedvenceit jelöli, így igen sokan találkoznak vele nap mint nap (egyres rétegeknek szinte teljes élményvilágát kitölti az imádott zenekar s zene), akkor nem is szükséges a további megokolás: miért kell e névanyagot közelebről szemügyre venni. Egy cikk jelent meg eddig e témakörben: Terényi Nándor, Magyar popegyüttesek nevei. Névtani Értesítő 7. 109–12.

Eddigi kutatásaim során mintegy 650 magyarországi együttesnév gyűlt össze a beat, rock, pop, diszkó, új hullám dzsessz, country és népzene stb. művelői köréből. Korábbi gyűjtésem összegzését 1982-ben készítettem el a Nyelvi divatok kötetben (megjelent 1985-ben, a tanulmány címe: *Loksi, Kalálka, Punkráció. A zenekarnevek divatjáról*).

Akkor elmondtam, hogy kezdetben a személynévi eredetű együttesnév volt az egyik leggyakoribb típus, pl.: *Balassa-, Tabányi-, Holéczy-együttes* vagy később az *Illés-zenekar* és a *Bergendy-együttes*. A személynévek mind a zenekarvezető családnevét fedték. A másik kedvelt névfajta pedig az olyan többnyire görög vagy latin eredetű nemzetközi műveltség szó volt, amelynek jelentéséhez magasztos fogalmak, nem mindennapi történeti emlékek, a végtelenség, a nagyság képze kapcsolódnak: pl. *Atlasz, Atlantisz, Gemini, Juventus, Olympia, Omega, Syrius* stb.

Később kifejezőbb, érdekesebb, szellemesebb neveket kezdtek alkotni, pl.: *Mini, Locomotiv GT, Fonográf*, ill. erőteljesebb hangulatúakat: *Dinamit, P. Mobil, Tűzkerék* vagy határozottabb művelődéstörténeti háttérűeket: *Piramis, Karthágó, Edda*.

A nyolcvanas évek elején azután gombamódra elszaporodtak az együttesek s a legkülönbözőbb típusú nevek.

Megjelentek a vadságot, erőszakot, rombolást jelentő vagy militáns jellegű nevek. Ezek elsősorban a kemény rockot, metálrockot játszó, ill. punk együttesekre jellemzőek. Ilyenek: *Agresszor, Aligátor, Commando, Dögevők, Elhárítás, ETA, Fülke és a négy páncélos, Hadi-rock, Incidens, Invázió, Kamikaze, Nihil, Pokolgép, Punkráció, TNT, Vendetta, Visszaesők, Zöldingesek* stb.

E csoport mellett lehet megemlíteni azokat az együttesneveket, amelyek nem ilyen egyértelműen fejezik ki az agresszivitást, az elutasítást, a nonkonformizmust, hanem áttételesen, de éppily határozottan. A provokálás, polgárpukkasztás nyilvánvaló az ilyenekben: *Antibébi, Ármékszék, Bacillus Combo, Budapesti Petting, Detox, Gesarol, Inkubátor, Kretens, Neurotic, Orgazmus, Sock, Stressz, Szüami (ciáni mérgezett koncert), No-Spa* stb. Különbözőbb kommentár nem szükséges e nevekhez, összefoglalóan annyit lehet megállapítani róluk, hogy a zenekar sajátos programját is kifejezik tartalmukkal.

Az efféle nagyon szuggesztív tartalmú, programadó neveknek még két másik csoportja is elkülöníthető, de ezek a nevek nem durvák, gondolatiságuk elmélyültebb. Az egyik csoport főleg idegen szavakkal operál, s a művészetre, a művészi üze-

netre helyezi a hangsúlyt a névben is: *Art Deco*, *Avantgarde Conception*, *Bread + Salt*, *Human Studió*, *Human Telex* stb.

A másik ilyen csoport inkább nonkonformista jellegű, s rejtett vagy nyílt politikai vonatkozása van nevének: *Központi Bizottság*, *Biztonsági Tanács*, *Európa Kiadó* (mondatként kell értelmezni), *Kontroll Csoport*, *Vörös Báró* stb.

Tartalmatlan, ill. kevésbé tartalmas neveket is bőségesen találunk. Vannak unalmas, fantáziátlan zenekarnevek, amelyekben semmiféle érdekesség, gondolatiság, humor, szellemesség, sem egyéb motiváló erő nem található. Ilyenek: *Balaton*, *Beton*, *Citrom*, *Csap*, *Hidrogén*, *Kaviár*, *Spenót*, *Tepertő*, *Trabant*, *Treff* stb. E neveken érezhető, hogy kínlódással találtak rájuk, jobb híján, szükségből választották őket.

Nem sokban különböznek ezektől a jópofáskodó, egyfajta humorosságot erőltető nevek: *Faxni*, *Hiszi*, *Hoppla*, *Simly-show*, ill. *Ági és a fiúk*, *Bery Ary és a Játékos Fiúk*, *Csuka Mónika és a Rokonok*, *Kati és a Kerek Perec*, *Viki és a Flört*. Ez utóbbi csoportban a túlságosan közvetlen, bizalmas forma a zavaró.

Vannak azután olyan nevek is bőséggel, amelyekben a humor, a szójáték eredetibb, jobban sikerült. Több *rock* utótagú nevet alkottak így, amely megegyezik egy-egy magyar szó többes számú vagy más formájú alakjával: *Hadi-rock*, *Haverok*, *Humor-rock*, *Reciprock*, *Satyrock*, *V'Moto-Rock*. Hasonlóan azok a nevek, amelyek többnyire valamely magyar közső eltorzításával, idegenes írásmódjával jöttek létre: *Cre-dance*, *Dalard*, *Falatrax*, *Gürtz*, *Lo-punk*, *Re-show*, *Té-boys*, *Utó-pija*, *Vexál*. Az idegen írásmód vagy valamilyen látszólag új, álidegen szót hoz létre (*Falatrax*, *Vexál*), vagy a közső mesterséges tagolásával új jelentéseket ad hozzá az eredeti szóhoz (*kre-denc* és *dance* 'tánc'; *lopunk* és *ló*, *punk*; *rezső* és *show* stb.).

Ezt a tartalmi és szociológiai csoportosítást — melyet persze lehetne finomítani, s az átfedések is gyakoriak — tulajdonképpen az utolsó csoport kedvéért mondtam el. E csoport, mely időben is a legutolsó, nyelvi szempontból is a legérdekesebb, ugyanis olyan zenekarnevekről van szó, amelyeknek semmiféle névjellegük nincsen.

Mielőtt azonban őket bemutatnám, számba kell venni a korábbi és persze részben ma is élő névadási módok motivációját. Az eddig tárgyalt neveknek ugyanis általános alaki vagy tartalmi jellemzőjük az, hogy utalnak a zenekar mivoltára egy többnyire 3–6 tagú könnyűzeneinek nevezett együttesre, amely a beatnek, rocknak, dzsessznek, countrysnak, népzeneinek és számos egyéb zenei stílusnak a művelője. Tehát e név egy kis létszámú csoportra utal, amely könnyűzenét, tánczenét, effélét játszik.

A legnyilvánvalóbban az olyan kételemű nevekből derül mindez ki, amelyeknek utótagja *együttes*, *zenekar*, *trió*, *kvarsett*, *kvintett*, *dixieland*, *dzsesszbend*, *ragtime band* stb. E közzavak ebben az esetben a név szerves részét képezik, s általában személynév után állnak (*Illés*, *Benkó*, de *Budapesti Ragtime Band*). Mindezek közül az *együttes* megnevezés az, amelyik egy vagy többtagú más típusú zenekarnévhez is hozzákapcsolódhat alkalmilag, a nevet mintegy kiegészítve, értelmezve, pl. *Locomotív GT együttes* (mint *Mátra hegység*). De ez nem általános, ezt az elemet a név használói legtöbbször ott is elhagyják, ahol az a teljes név része. Plakátokon, a Pesti Műsorban szintén elmarad az *együttes* magyarázó kiegészítés. A szöveggörnyezet persze legtöbbször helyettesíti azt. Éppígy a csoport jellegre mutat rá a *Központi Bizottság*, *Kontroll Csoport*, *KFT* típusú név.

Hasonlóan alaki jeggyel jelöli a zenekart a többes szám. E névadási mód angol eredetű (l. *Beatles*, *Rolling Stones*), de divata már ott is leáldozott, nálunk pedig igen ritka. Ilyen volt a *Devils*, *Rangers*, ill. a *Kócbabák*, *Ördögfiókák* s újabban a *Dögevők*, a *Vágtázó Halottkémek*, a *Téboys*. E többes alakú nevek eredeti jelentése emberek vagy egyéb élőlények csoportjára utalt, s ez a vonatkozás elegendő az együttesrel való azonosításhoz.

Ha a név vagy annak valamely része a zenére, zenélésre utal, úgy az szintén elég a felismeréshez. Pl.: *Sakál-vokál*, *Mikrolied*, *Muzsikás*, *Fonográf*, újabban a *rock* utótagú nevek vagy a szójátékos nevek egy része, pl. *Hangár*, *Cre-dance*. E típusból is igen kevés található.

A nemzetközi kultúr szavak már említett csoportja más módon hordozza a *zenekar* jelentést: ez esetben e névadási forma gyakori és korai előfordulása e típushoz mintegy járulékos elemként egyszerűen hozzákapcsolta az *együttes* asszociációját. A könnyűzene térhódításával együtt vált természetessé, hogy *Alfa*, *Apolló*, *Continental*, *Gemini*, *Ikarus*, *Omega* nemcsak mozi, étterem, szálloda vagy valamilyen áru lehet, hanem zenekar is. Máig is ez az egyik leggyakoribb együttesnévfajta, hiszen ez a gondolatársítás ma is működik, s többnyire egytagú, jól hangzó és sajátos stílusárnyalatú nevek ezek.

Hasonló tartós asszociáció alakult ki az általam vadnak, ill. provokálónak besorolt névtípusok neveinek eredeti tartalma és a *zenekar* jeltárgy között, főleg a kemény zenei hangzás és az agresszív szövegek, színpadi műsor révén. És így értékelhetjük a kiválóság jelzését is nevekben, pl. *Locomotív GT*, *V'Moto-Rock*, *Senator* stb.

De már eddigi példáim között is található nem egy olyan név, különösen az újabbak között, amely semmilyen módon nem utal arra a közös tartalomra, ami az előző neveknél többé-kevésbé kimutatható. A *Hiszi*, *Árnyékszék*, *Csap*, *Beton*, *Kaviár* mind olyan zenekarnevek, amelyeknek semmiféle névjellegük nincsen. Az újabbak közül ide sorolhatjuk a *Falatrax*, *Gürtz*, *Teknősbika*, *Torzon Borz*, *Utó-pija* és efféle neveket. Ezekben persze még van némi humor, ahogy már említettem, az írásmód sajátosságai miatt.

Van azonban a mai divatnak egy olyan erős áramlata, amelyben ez sem mutatható ki. Egyik csoportjuk hasonlít a korábbi típusokra: *Névtelen Nulla*, *Vágtázó Halottkémek*, *Zárwatermők*. Itt a csoportra vagy személyre való alaki utalás a tartalmi képtelenséggel párosul. Másik esetben létező intézmények nevét veszik fel egyes zenekarok, pl.: *Európa Kiadó*, *Balkán Tourist*, *Nyugati Pu*. Tárgyak, létesítmények jelennek meg együttesnévként: *Átmeneti Kabát*, *Billenő Garázsajtó*, *Első Emelet*, *Főútvonal*, *Lépcsőház*, *Napoleon Boulevard* stb. E körből az *Első Emelet* igen népszerű lett két-három éve, s a fiatalok között általában senki nem csodálkozik e névadási stíluson. Ilyen a ma talán legnépszerűbb csapat, az *R-GO* neve is. De mások ezt is túlszárnyalták. Élelmiszerek és tisztálkodószerek tűnnek föl legújabbban a plakáton és a Pesti Műsorban is: *Madártej*, *Wim*, *Wu2*. És a legkülönbözőbb fantázianevek: *Dr. Újhajnal*, *Kampec Doloresz*, *Kampec Jampec*, *Ketchup Letchup*, *Kete Özvegy*, *Küllőrojt*, *Női Lépték*, *Pókderby*, *Qwyx*. S a végére hagytam a három legszebb példámat a nem névnek névként szereplésére. Ezek: *Kézi Chopin*, *Munkahelyi Léggör* és *Van Banán*. E sajátos szó szerkezetek, melyekből az utolsó egy egyszerű mondat, va-

lóban létező együttesnevek, idén tavasszal és nyáron valamennyit olvasni lehetett plakátokon a főváros számtalan pontján.

Nyilvánvaló, hogy ebben az utolsó csoportban sem az alak, sem a jelentés szempontjából semmiféle célzás nem történik a névjellegre, az *együttes* jelentésre, arra, hogy egyáltalán miről is van szó. A név szó szerinti és esetleg lehetséges átvitt jelentésének semmi köze nincsen sem a szövegekhez, sem a zenéhez, általában a zenekar programjához, magatartásához. Legtöbbször érezhető a játék, a szellemi torna, a szóvicc. Néhányukban egyértelmű a nonkonformizmus, pl. a *Munkahelyi légkör*-ben, amely sokféle lehet, s a *Van Banán* is azért érdekes, mert többnyire nincs banán. Áttételesen viszont szinte mindegyik elutasító jellegű, általában véve is, és könnyűzenei, rockzenei berkeken belül is, hiszen e névadási forma az elmúlt két-három évben alakult csoportok ismertetőjegye, ők ezzel különülnek el a többiektől.

Minden bizonnyal ez is a szándékuk: a nyelvi paradoxon létrehozása, szokatlan, meghökkenítő nevek alkotása, olyan nevek, amelyek nem is azok, de most ők azzá teszik. A szabad alkotás, a nem korlátozott szellem deklarált megnyilvánulása ez, némi avantgarde hatással, jó reklámmal és sajátos eredménnyel: hangalak és jelentés, pontosabban jelentések kapcsolatának önkényes volta kerül egyértelműen előtérbe.

De úgy látszik, a meghökkenés nem tart sokáig, a nyelvi szabadosság nem támaszt kommunikációs zavarokat, legalábbis a tizen- és huszonevűek között nem. E neveket gyorsan elfogadják névnek, kimondásuk, mondatba szerkesztésük, toldalékolásuk nem okoz nehézséget.

Mivel egyértelműen divatról van szó, ez a jelenség értékelését meghatározza. S a divat az együttesnevek világában sokféle volt már az elmúlt huszonöt év során. Kíváncsian várjuk hát, mit hoz e téren a jövő.

TOLCSVAI NAGY GÁBOR

József Attila névvarázselmélete

Irodalmunk nagyjainak egyik tiszteletre méltó testülete azokat az alkotóinkat foglalja magába, akiket a kutatás az *irodalmi névadás* kapcsán tart számon. Mint József Attila életművének kutatója, az ő személyében új tagot ajánlok eme nemes testületbe. Tudatában vagyok vállalkozásom nehézségeinek, hiszen tagfelvétele elsősorban epikai és drámai művek alkotóinak van esélyük, akik a hőseiknek választott nevek révén felhívhatják magukra a felvételi zsűri figyelmét. Hogyan is tűntethetné ki magát hozzájuk hasonló mértékben egy olyanféle alanyi költő, mint amilyen József Attila volt? Ajánlása tehát nem magától értetődik, indoklásra szorul. Az alábbiakban ez indokaimat szeretném elősorolni.

Elismerem, a nevek számát illetően József Attila nem veheti föl a versenyt akár egy átlagos termékenyséű epikussal sem. Az ő esetében a középpontban természetesen – lírikusról lévén szó – a saját tulajdon neve áll. A középpont körül pedig azoknak a személyeknek az elnevezései helyezkednek el, akik valamilyen okból közel álltak hozzá (hozzátartozók, szerelmek, barátok) vagy éppenséggel nagyonis távol voltak tőle (ellenségei). A nevek korlátozott számáért, remélem, elegendő kárpótlást jelent az a tény, hogy használatuk motivációja az általunk vizsgált esetben sokkalta személye-